

10. Санникова Л.В. Обязательства об оказании услуг в российском гражданском праве. М. : Волтерс Клувер, 2007. – 112 с.

11. Business Benefits Of Offshore Outsourcing [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.outsourcing.com/content.asp?page=01b/articles/index.html>.

ЦАЛ-ЦАЛКО Ю. Ю.,
кандидат юридичних наук, доцент
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

УДК 347.919.7:347.921.2

СПЕЦИФІКА ІНСТИТУТУ ЗАОЧНОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВИ

У статті наводиться загальна характеристика інституту заочного розгляду справи у цивільному процесі України. Зокрема, досліджуються питання щодо визначення поняття заочного розгляду справи, обов'язкових умов його проведення та характерних ознак, які притаманні виключно даному інституту. Увагу приділено питанням та проблемам, пов'язаним із переглядом заочного рішення.

Ключові слова: заочний розгляд справи, інститут, умови проведення, перегляд заочного рішення, цивільний процес.

В статье приводится общая характеристика института заочного рассмотрения дела в гражданском процессе Украины. В частности, исследуются вопросы определения понятия заочного рассмотрения дела, обязательных условий его проведения и характерных признаков, присущих исключительно данному институту. Внимание уделено вопросам и проблемам, связанным с пересмотром заочного решения.

Ключевые слова: заочное рассмотрение дела, институт, условия проведения, пересмотр заочного решения, гражданский процесс.

The article presents a general description of the Institute of Correspondence proceedings in a civil proceeding Ukraine. Specifically, we investigate the issue of the definition of the correspondence of the case, the required conditions for its realization and characteristics that are inherent only this institute. The attention paid to the issues and problems associated with viewing distance solutions.

Key words: absentia proceedings, the institution, the conditions of, viewing distance solutions, civil procedure.

Вступ. Інститут заочного розгляду справи є історично складеною формою прискорення правосуддя, не позбавляючи при цьому судову діяльність її сутнісних ознак. Існування єдиної складної і розгорнутої процедури для розгляду й вирішення більшості цивільних справ – це ігнорування наявних об'єктивних особливостей останніх. Саме на спрощення судової процедури для справедливого вирішення справи, а також для запобігання недобросовісного використання відповідачем своїх процесуальних прав спрямоване введення до нового ЦПК України від 18 березня 2004 року інституту заочного розгляду справи.

Актуальність теми зумовлена й тим, що глава 8 розділу III щодо заочного розгляду справи викладена в Цивільному процесуальному кодексі дуже стисло, вона містить лише десять статей, кожна з яких під час застосування викликає певні питання, що потребують відповідного тлумачення і свідчать про деякі прогалини у відповідній главі або про протиріччя її норм іншим нормам ЦПК України.

Інститут заочного розгляду справи за задумом законодавця спрямований на підвищення відповідальності сторін за свої дії, запобігання тяганини і зловживання відповідачем своїми процесуальними правами. Однак застосування судами на практиці процедури, зазначеної в ЦПК України, показало, що існує багато неузгодженостей, які потрібно в подальшому усунути.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблеми, пов'язані з розглядом справи в порядку заочного розгляду справи та винесенням заочного рішення, містяться в роботах українських учених С. Фурси, Д. Луспеника, Е. Штефана, С. Бичкової, Я. Зейкана. У російському праві інститут заочного розгляду справи було відроджено набагато раніше, ніж в Україні (ще в 1995 році). Тому в доктрині російського процесуального права даний інститут більше досліджувався, зокрема такими вченими, як В. Жуйков, В. Решетняк, І. Черних, І. Дамбаева, С. Лонська, І. Уткіна.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення та вирішення теоретичних і практичних проблем, пов'язаних зі специфікою саме заочного розгляду справ і, відповідно, винесенням заочного рішення.

Результати дослідження. Витоки інституту заочного рішення містяться ще в нормах Римського права. Як самостійний правовий інститут у національному законодавстві він сформувався після проведення судової реформи і прийняття Статуту цивільного судочинства Російської Імперії 1864 року, застосовувався в разі неявки відповідача до суду й мав на меті усунення причин, що сприяли затягуванню процесу [1, с. 784]. Умови постановлення заочного рішення за положеннями Статуту були такі: неявка відповідача; його повідомлення про день та час судового розгляду справи; прохання про це позивача; відсутність прохання відповідача про розгляд справи за його відсутності; відсутність поважних причин неявки відповідача на судові засідання [2, с. 28-45].

Під час побудови соціалістичної системи права інститут заочного провадження було залишено в ЦПК УРСР 1924 року, однак проіснував він недовго – до 1929 року, коли був скасований і надалі не існував аж до прийняття нового ЦПК України 2004 року. У Російській Федерації заочне провадження було відроджено раніше – в 1995 році шляхом внесення в діючий на той час ЦПК РФ глави 16-1 «Заочне рішення». У новому ЦПК РФ 2002 року міститься глава 22 «Заочне провадження». Отже, можна говорити про те, що приймаючи ЦПК України в 2004 році, наш законодавець запозичив досвід російських колег і включив до розділу III нового ЦПК главу 8 «Заочний розгляд справи».

Термін «заочний» означає такий, «який відбувається за відсутності особи, якої що-небудь стосується» [3, с. 315]. ЦПК України не дає визначення ані заочного розгляду справи, ані заочного рішення, вказуючи лише на умови проведення заочного розгляду справи. Тому керуючись лише систематичним тлумаченням цивільного процесуального законодавства та доктринальними напрацюваннями, заочний розгляд справи в цивільному процесі України можна визначити як порядок розгляду й вирішення судом цивільного спору по суті, що можливий без заперечень позивача щодо такого вирішення справи, ґрунтується на дослідженні усних пояснень позивача та на підставі наявних у справі доказів і відбувається без участі відповідача, який належним чином повідомлений і від якого не надійшло заяви про розгляд справи за його відсутності або якщо повідомлені ним причини неявки визнані неповажними і який наділений правом вимагати перегляду заочного рішення у спрощеному порядку [4, с. 195].

Серед процесуалістів інститут заочного розгляду справи в цивільному процесуальному праві оцінюється неоднозначно. Так, деякі вчені розглядають заочний розгляд

справи як процесуальну санкцію [5, с. 122-123; 6, с. 10]. Іншу точку зору висловлюють І. Черних та О. Штефан, які відзначають, що законодавство надає сторонам право вибору форми своєї участі у процесі: або активна форма, в ході якої реалізується в повному обсязі принцип змагальності, або пасивна форма, коли фактично принцип змагальності не може бути реалізований у повному обсязі, оскільки друга сторона не бере участі в судовому процесі [7, с. 10].

Було б помилкою вважати, що захист прав та інтересів в інституті заочного розгляду справи не забезпечується. Незалежно від того, в якому порядку розглядається справа (у загальному чи заочному), і незалежно від процесуального статусу особи, яка бере участь у справі, суд покликаний захищати порушені, невизнані або оспорювані права, свободи чи інтереси фізичних осіб, юридичних осіб та держави. Власне, з цією метою суд зобов'язаний встановити дійсні обставини справи і правовідносини між сторонами, та відповідно до доведених фактів і норм права прийняти законне й обґрунтоване рішення. Це означає, що не виключена можливість відмови в позові позивачеві в заочному розгляді справи, тим самим будуть захищені права й інтереси відповідача.

Особливості заочного розгляду справи полягають у наявності сукупності певних умов: 1) неявка в судове засідання відповідача; 2) належне його повідомлення і якщо від нього не надійшло заяви про розгляд справи за його відсутності; 3) відсутність поважних причин неявки; 4) згода позивача. Лише за наявності всіх умов у сукупності суд у судовому засіданні постановляє ухвалу про заочний розгляд справи. За участі у справі кількох відповідачів заочний розгляд справи можливий у випадку неявки на судове засідання всіх відповідачів.

Слід погодитися з тим, що неможливо розглядати справу в порядку заочного розгляду у випадку видалення відповідача із залу судового засідання за порушення порядку чи невиконання розпоряджень головуючого в порядку застосування до нього заходів процесуального примусу відповідно до положень ст. 92 ЦПК України. У цьому випадку, як зазначає С. Фурса, відповідач не втратив інтерес до справи, а навпаки, за досить активну поведінку, пов'язану саме з реагуванням на процесуальні дії суду та інших осіб, які беруть участь у справі, позбавлений права бути присутнім на судовому засіданні [4, с. 153].

Можлива ситуація, коли відповідач був на попередніх стадіях процесу, надавав докази, а на заключне судове засідання, коли судом було прийнято і проголошено рішення, не з'явився. Таке рішення, за сукупності інших умов, характерних для заочного розгляду справи, все одно вважається заочним, із відповідними наслідками у вигляді особливого порядку його оскарження.

Про заочний розгляд справи судом постановлюється ухвала. Судова практика підтверджує доцільність постановлення ухвали про заочний розгляд справи без видалення до нарадчої кімнати.

Заочний розгляд справи проводиться у звичайному порядку: досліджуються представлені в суд докази, заслуховуються пояснення позивача, показання свідків, проводяться судові дебати, з тією лише різницею, що в судовому засіданні присутня лише одна сторона. Однак це не означає, що рішення буде прийнято на користь присутньої сторони, а неявка відповідача не означає визнання ним позову, як історично вона розглядалася, наприклад, у Римській імперії, а нині так розцінюється неявка відповідача в Англії.

Заочний розгляд справи ускладнюється у таких випадках: 1) участі у справі третіх осіб; 2) пред'явлення зустрічного позову; 3) процесуальної співучасті на стороні позивача або відповідача. Мають місце прогалини в законодавстві, пов'язані з урегулюванням цих ситуацій. У даний час судова практика виробила певні шляхи вирішення даних проблем. На наш погляд, доцільно усунути зазначену невизначеність шляхом дачі відповідних роз'яснень.

Після закінчення заочного розгляду суд приймає заочне рішення, що повинне відповідати загальним вимогам, які висуваються до рішення суду, тобто за своїм змістом відповідати ст. 213 та 215 ЦПК України. Кодекс чітко не закріпив, чи потрібно зазначати в назві «Заочне рішення» або просто «Рішення». Судова практика йде по такому шляху: процесуальний документ, який приймається по закінченню судового розгляду, як у звичайному порядку, так і в порядку заочного розгляду справи, іменується однаково – «Рішення», проте в рішенні має бути зазначено, що це був заочний розгляд справи. Особливості заочного розгляду справи знаходять своє відображення у змісті заочного рішення, а саме в описовій та резолютивній частинах. Так, в описовій частині повинні міститися відомості про те, що відповідач належним чином був повідомлений про час та місце проведення судового розгляду справи, однак на судові засідання не з'явився, причини неявки не повідомив, або причини неявки було визнано судом неповажними, заяви про розгляд справи за його відсутності не подав. У резолютивній частині заочного рішення повинні бути зазначені строк і порядок подання заяви відповідачем про його перегляд, оскільки однією з основних гарантій права сторони на судовий захист є право оскарження судових рішень.

Відповідачам, які не з'явилися на судові засідання, направляється рекомендованим листом із повідомленням копія заочного рішення не пізніше трьох днів із дня його проголошення відповідно до положень ст. 227 ЦПК України.

Коментуючи можливість перегляду заочного рішення відповідно до положень ЦПК України, можна виділити два варіанти поведінки сторін, що спрямовані на скасування (оскарження) заочного рішення:

- 1) подання письмової заяви відповідачем про перегляд заочного рішення;
- 2) подання апеляційної скарги позивачем.

Причому відповідач, який бажає оскаржити заочне рішення, може подати лише письмову заяву про оскарження заочного рішення і не може подати відразу апеляційну скаргу. У тому випадку, коли заочне рішення, на думку відповідача, є незаконним, необґрунтованим або не відповідає обставинам справи, він наділений правом оскаржити відповідне рішення в апеляційному порядку, однак обов'язково зобов'язаний пройти етап перегляду цього рішення в суді, що його ухвалив. Оскарження заочного рішення відповідачем в апеляційному порядку може мати місце лише у разі залишення заяви про перегляд заочного рішення без задоволення та у разі ухвалення повторного заочного рішення. Інакше апеляційний суд відмовляє в прийнятті апеляційної скарги на заочне рішення відповідно до п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2008 року «Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку» [8].

Заяву про перегляд заочного рішення може бути подано відповідачем протягом десяти днів із дня отримання його копії. Слід зазначити, що ч. 2 ст. 218 ЦПК України передбачає, що після проголошення рішення суд, який його ухвалив, не може сам скасувати або змінити це рішення. Однак процедура перегляду заочного рішення за заявою відповідача є винятком із цього правила, оскільки заочне рішення переглядається судом, що його ухвалив, за письмовою заявою відповідача, що передбачено ст. 228 ЦПК України. На наш погляд, це є суттєвою неузгодженістю й існування таких винятків повинно бути передбачено ч. 2 ст. 218 ЦПК України.

Необхідно звернути увагу, що підставами для перегляду заочного рішення є обставини, які свідчать про поважність причин неявки на судові засідання відповідача, а також докази, на які він посилається і які мають істотне значення для правильного вирішення справи. Ці дві умови взаємопов'язані й доповнюють одна одну. У Статуті цивільного судочинства 1864 року для скасування заочного рішення достатньо було явки відповідача – і заочне рішення автоматично скасовувалося, необов'язковим було навіть дотримання письмової форми заяви. Порядок, передбачений ЦПК України, свідчить про більш вагомий роль суду й судового рішення – відповідач повинен обґрунтувати суду поважність причин

своїєї неявки й надати відповідні докази, лише в такому випадку суд розглядатиме питання про скасування заочного рішення.

Заява про перегляд заочного рішення повинна бути розглянута в судовому засіданні протягом п'ятнадцяти днів із дня її надходження. Неявка осіб, належним чином повідомлених про час і місце засідання, не перешкоджає розгляду заяви.

У результаті розгляду заяви про перегляд заочного рішення суд може своєю ухвалою залишити заяву без задоволення або скасувати заочне рішення і призначити справу до розгляду в загальному порядку. У разі залишення заяви про перегляд заочного рішення без задоволення заочне рішення може бути оскаржене в загальному порядку, встановленому ЦПК України. У разі постановлення ухвали про скасування заочного рішення і призначення справи до розгляду в загальному порядку суд починає розгляд справи зі стадії попереднього судового засідання.

Необхідно відмітити, що існує певна неузгодженість норм ЦПК України. Так, п. 16 ч. 1 ст. 293 ЦПК України передбачає можливість оскарження ухвали про залишення заяви про перегляд заочного рішення без розгляду. Однак, у главі 8 ЦПК України, присвяченій заочному розгляду справи, нічого не говориться про можливість постановлення такої ухвали.

Досить цікавим із практичної точки зору і новим для цивільного судочинства є введення положень не лише про заочний розгляд справи та заочне рішення, але й положення про повторне заочне рішення. Відповідно до ч. 3 ст. 232 ЦПК України, повторне заочне рішення позивач та відповідач можуть оскаржити в загальному порядку, встановленому ЦПК України. Слід погодитися з точкою зору Я. Зейкана, який пропонує внести певні корективи у зміст ч. 3 ст. 232 ЦПК України, а саме викласти її наступним чином: «Після скасування заочного рішення і призначення справи до розгляду в загальному порядку суд може постановити повторне заочне рішення, якщо відповідач повторно не з'явиться на судово засідання. У цьому випадку позивач і відповідач можуть оскаржити таке заочне рішення в загальному порядку. Перегляд повторного заочного рішення в порядку ст. 228 ЦПК не допускається» [9, с. 338].

Заочне рішення набирає законної сили відповідно до загального порядку, встановленого Цивільно-процесуальним кодексом України.

Висновки. Підсумовуючи, слід наголосити на тому, що відродження інституту заочного розгляду справи відповідає вимогам сучасної дійсності. Результатом його функціонування є дійсне прискорення судової процедури для справедливого вирішення справи, а також запобігання недобросовісного використання відповідачем своїх процесуальних прав. Існуюча сьогодні процедура перегляду заочного рішення підтверджує значущість судового рішення як найважливішого процесуального документа, яким вирішується питання про права й обов'язки осіб, які беруть участь у справі, і який не може бути скасований без дотримання необхідних умов, передбачених законодавством. Цим підкреслюється роль суду й судового рішення на сучасному етапі.

Отже, дотримання судами процесуального законодавства під час ухвалення та перегляду заочного рішення є визначальним із точки зору виконання інститутом заочного розгляду справи своєї мети – сприяти ефективному й оперативному здійсненню правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Анненков К.Н. Опыт комментария к Уставу гражданского судопроизводства. – СПб., 1884. – Т. 4. – 797 с.
2. Уткина И.В. Заочное решение в гражданском процессе. – М. : «Городец-издат», 2003. – С. 28–45.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.

4. Фурса С.Я., Щербак С.В., Євтушенко О.І. Цивільний процес України: проблеми і перспективи. – К., 2006. – 448 с.
5. Шишкин С.А. Состязательность в гражданском и арбитражном судопроизводстве. – М., 1997. – 340 с.
6. Лонская С. Заочное решение в гражданском процессе: требуются уточнения // Российская юстиция. – 2002. – № 3. – С. 10.
7. Решетняк В.И., Черных И.И. Заочное производство и судебный приказ в гражданском процессе : пособие. – М. : Юридическое бюро «Городец», 1997. – 88 с.
8. Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2008 року // Вісник Верховного Суду України. – 2008.
9. Зейкан Я.П. Коментар цивільного процесуального кодексу України. – К. : Юридична практика, 2006. – 560 с.

ШАПОВАЛ В. Д.,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії, історії
держави та права факультету права,
гуманітарних і соціальних наук
(Кременчуцький національний універси-
тет імені Михайла Остроградського)

УДК 342.4

**КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ДЕЛІКТ ЯК ПІДСТАВА
ДЛЯ НАСТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ**

У жодному чинному правовому акті України не існує визначення «конституційний делікт», «конституційно-правова відповідальність», що ускладнює існування такого інституту та застосування такої відповідальності на практиці.

Ключові слова: конституційний делікт, конституційно-правова відповідальність, муніципальне право, органи місцевого самоврядування.

Ни в одном действующем правовом акте Украины не существует определения «конституционный деликт», «конституционно-правовая ответственность», что усложняет существование такого института и применение такой ответственности на практике.

Ключевые слова: конституционный деликт, конституционно-правовая ответственность, муниципальное право, органы местного самоуправления.

In the existing legislative norms of Ukraine there is no definition of «constitutional tort», «constitutional-legal responsibility». Thus, this situation makes it difficult to find the existence of such an institution and the application of such type of responsibility into practice.

Key words: constitutional tort, constitutional-legal responsibility, municipal law, local authorities.

